

• ПОГЛЯД В ІСТОРІЮ

ТАК НАЗИВАЛИ ГАДЯЦЬКЕ КОЗАЦТВО

МАБУТЬ, кожна людина замислювалася над тим, звідки походить її ім'я чи прізвище і що воно означає. Однак мало хто брався за дослідження родоводу чи думав, яким чином, до прикладу, давньогрецьке або давньоримське наймення потрапило до переліку найбільш уживаних в Україні, та ще й так укорінилося, що наразі приймаємо його за своє. Разом із тим деякі власні назви узагалі позникали з ужитку або настільки трансформувалися, що сучасникам вони зовсім не відомі.

ПРО вищезгадане можна судити хоча б за архівними документами. До прикладу, за козацькими Ревізіями. Так, згідно із Відомостями Гадяцької першополкової сотні, що подає списки козаків, котрі повернулися з походу разом із гадяцьким полковником Григорієм Граб'янкою 1735 року, найбільшою популярністю користувалося ім'я Іван. З-поміж усіх власних назв, зазначених у реєстрі (трапляється усього 89 різних найменувань), саме Іван зустрічається аж 91 раз. Зі значним відривом, друге за популярністю – Григорій (уживається 39 разів), далі йдуть Василь і Федір із частотою вживання 38 і 30 разів відповідно. До популярних також належить Яків (зустрічається з-поміж інших 21 раз). Натомість, відповідно до опрацьованих рукописів, деякі імена, котрим сучасники надають перевагу, як Сергій чи Тарас, зустрічаються лише поодинокі.

Компут (лат. computus – «рахунок», від computare – «лічити») – перепис, чисельний стан, або інакше поіменні реєстри козацького війська.

Разом із тим власне українські (часів Русі), як то Володимир, Ярослав чи Всеволод, узагалі не згадані у вищезазначеному реєстрі. Хоча, з огляду на дохристиянську приналежність подібних найменувань і сильну набожність козацтва, а також на, вочевидь, ще не завершений процес «оцерковлення» деяких «язичницьких» імен, а чи з огляду на тогочасну моду, такі могли й не траплятися у козацьких ревізіях.

Окрему увагу у Відомостях Гадяцької першополкової сотні привертають настільки видозмінені імена, що навряд чи пізнається у них початкова форма. До прикладу, лише за спеціальною літературою можна довідатися, що ім'я Дацко, котре пересічному сучаснику навряд знайоме, згадується у козацьких Ревізіях аж 6 разів. Однак, незважаючи на таку популярність, воно є розмовною формою часто уживаного й дотепер імені Андрій, що теж зазначене в опрацьованих документах 19 разів. Так само особові назви Леско й Олекса, які теж є розмовними формами, утвореними від найменування Олексій, у тих же Реєстрах записані по 10 і 6 разів відповідно. Поряд із вищезазначеними звертаємо увагу на Йосипа (позначено 1 раз) та народну форму імені, котра вживається паралельно, – Юско (15 разів); Панаса (7 разів), натомість повне Афанас вжито один раз. Так само трапляються і форми одного наймення Степан і Стецько. Щоправда, тут спрощена форма вживається значно рідше, порівняно з офіційною: 17 та 4 рази. Так само, як і Процик (1 раз) та Прокіп (двічі).

Разом із тим, у Ревізії вписано лише народні назви Єфим і Юхим (на позначення повного імені Євфимія), Остап (повне – Євстахій), Радко (Ра-

домир), Євтух (Євтихий), Левко (Лев), Мусій (Мойсей), Омелько (Омелян), Терешко (Терентій), Феско (Феодосій), Клим (Климент), Нечипір (Никифор), Тишко (Тихомир), Харко (Харитон, Захарій), Охрім (Єфраїм), Панко (Пантелеймон), Сизон (Созонт), Силка (Сила), Савка (Савелій), Тиміш (Тимофій), Пархом (Парфеній), Славко (Святослав, В'ячеслав), Прокіп (Прокопій).

З-поміж чоловічих імен, у Відомостях трапляються й жіночі (зазначено 17 різних найменувань). Щоправда, вони вживаються (майже повсякчасно) у поєднанні зі словом «вдова», а також із «приналежністю» до чоловіка (тут – покійного) або до когось із родичів чоловічого роду. Наприклад: Марта Семениха вдова, Олена вдова Савченкова, Євдокія вдова Левенчиха, Уляна Динисиха вдова, Мар'я вдова Ющиха, Фенна Михайлиха вдова, Олена Ємчиха вдова; вдова Параска із сином Михайлом, Вівдя Кратовна із зятем Йваном, Гапка Щербиха із сином Максимом, Оришка Пилипиха із зятем Степаном, вдова Ірина Свидиниха із зятем Трохимом, Гапка Щербиха із сином Максимом тощо. Направду, трапляються і «самостійні» жіночі наймення: Параска Захарчиха, Тетяна Коренісковна, Івашиха Настя, Марта Семениха, Мар'я Шевчиха, Мар'я Омельчиха, Феська Василича, Дуцка Климиха, Уляна Матяшка, Фенна Михайлиха. Однак, таку «самостійність» тут таки заперечують так звані «прізвища» цих жінок, адже останні є нічим іншим, як «приналежністю» дружини до чоловіка: Захарчиха – жінка Захара, Семениха – жінка Семена, Климиха – жінка Кліма і т.д. Але то тема для майбутніх досліджень.

Переважає більшість жіночих імен, котрі трапляються у Відомостях, звичні нашому сучасникові. Так, серед 17 власних назв найбільш уживане – Мар'я (зустрічається 5 разів), популярними також є Уляна, Катря, Євдокія, Олена (по тричі), Параскою і Феською найменовано по 2 особи, решта (Настя, Тетяна, Ірина та ін.) – поодинокі.

Ревізькі казки (ревізії, ревізькі сказки) – акти обліку податного населення Російської імперії. Вони є цінним джерелом для демографічних, соціально-економічних, генеалогічних досліджень.

Цікаво, що жіночі імена вписані переважно по-народному. Так, на противагу офіційним Катерині маємо простецьке Катря, Марії – Мар'я, Агапії – Гапка, Парасковії – Параска, Христині – Христя, Анастасії – Настя тощо. Зустрічається і паралельне вживання форм одного імені, а саме Ірина та Оришка. Як у випадку з чоловічими власними назвами, маємо й жіночі настільки видозмінені, що важко розпізнати їхню початкову форму: написано Фенна замість Хіврі (Февронії), Феська замість Теодозії, Химка замість Євфимії.

До речі, переважна більшість жіночих імен із зазначеного документа сучасниками не використовуються. До прикладу, Гапку, Домаху, Євдокію, Марту, Оришку, Параску, Фенну, Феську чи Химку сьогодні навряд можна зустріти. Однак зазначені поряд Уляна і Христя саме переживають відродження.

Із вищевказаного можна зробити висновок, що котрісь імена забулися, якісь змінилися, інші зазнають чергового оновлення.

Катерина СТРОМИЛО, молодший науковий співробітник Гадяцького історико-краєзнавчого музею.